

GÖTEBORGS UNIVERSITET
STATSVETENSKAPLIGA INSTITUTIONEN

Demokratins dolda sidor

- en undersökning av lärares bild av våld och demokrati

Interdisciplinärt examensarbete i

Samhällskunskap inom ramen

för Lärarprogrammet

VT 09

Författare: Jonas Gillberg

Handledare: Mikael Persson

Omfattning: 8585 ord inklusive fotnoter

Abstract

Titel: Demokratins dolda sidor - en undersökning av lärares bild av våld och demokrati

Författare: Jonas Gillberg

Kurs: Examensarbete i samhällskunskap

Omfattning: 15 högskolepoäng

Termin: Vt. 09

Handledare: Mikael Persson

Syfte:

Uppsatsens syfte är att försöka klarlägga hur väl lärares bild av politiskt våld stämmer överens med forskning inom området utifrån begreppet demokrati. Forskningsområdet är inte utforskat vilket innebär att undersökning är att betrakta som en pilotstudie.

Hypotes: Skolan har en idealiserad bild av demokrati där våld som del av demokratin utelämnas.

Frågeställningar:

Vilken attityd har lärare till våld inom demokratiska ramar?

Finns det någon attitydskillnad beroende på vem som är aktör?

Finns det någon attitydskillnad beroende på vem som drabbas?

Metod:

En respondentundersökning med urval av gymnasielärare och lärarstudenter.

Resultat:

Det framkommer att svarsgruppen har en övervägande negativ attityd till våld inom den demokratiska kontexten, de yrkesverksamma lärarna uppvisar en något negativare attityd än lärarstudenterna - detta pekar mot att lärarna i svarsgruppen har en idealiserad bild av demokratin då demokratin enligt teorierna har våld som ett fundament. Det begränsade urvalet gör att generella slutsatser omöjliggörs men att resultat ändå pekar mot att hypotesen skulle kunna stämma i en större undersökning.

Sökord:

Våld, Politiskt våld, Demokrati, Idealiserad demokrati, Lärarrollen

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
2. Bakgrund o problemformulering.....	6
2.1 Teoretiska ramar och Tidigare forskning.....	6
2.2 Syfte och frågeställning.....	8
3. Metod, material och design	11
3.1 Metod och hjälpmedel.....	11
3.2 Enkätens utformning - aktörer.....	14
3.3 Enkätens utformning - våld och aktör	16
3.4 Urval.....	18
4. Resultat.....	20
4.1. Resultat av enkät	20
5. Diskussion om resultaten och lärarrollen	25
6. Referenslista	28
Bilaga 1	30

1. Inledning

År 1968 skrev den då vänsterradikale journalisten Ulrike Meinhof i tidskriften *Konkret*; "Protest är att jag säger att detta inte passar mig. Motstånd är att jag ser till att det som inte passar mig inte längre sker".¹ Ulrike blev senare känd som en av förgrundsgestalterna i den av staten terroriststämplade organisationen Rote Arme Fraktion² och dog i det Västtyska högsäkerhetsfängelset Stammheim. RAF som själva betraktade sig som en legitim stadsgerilla med syfte att slå tillbaka mot de krafter som de ansåg förtryckte dem var under 70- och tidiga 80-talet verksamma primärt i Tyskland. Bevisligen agerade RAF även utomlands som under Ambassadockupationen i Stockholm 1975.³

Vad som framför allt gör denna terroriststämplade organisation intressant är att den, trots Västtyska statens krafttag och starka ogillande under perioden, hade folkligt om inte stöd så i alla fall sympatier.⁴ En organisation som utan skrupler använde våld mot dem som av organisation klassificerades som fiender och där de i flera uppmärksammade fall var skjutna poliser och sprängdåd som resultat hade trots detta sympatier från delar av befolkningen.

Detta stöd för en av staten terroriststämplad och våldsamt grupp är intressant och tankeväckande utifrån dagens globala värld där terrorism dagligen nämns i tidningarna. Demokratins dilemma där grunden för demokratin: medborgarna och deras vilja står i kontrast till den, i de flesta demokratiska länder, statliga överheten visar sig i RAF. Om ideologiska bevekelsegrunder åsidosätts återstår den etiska och svårgripbara frågan om våldet som medel inom en demokrati. Från statlig sida terroriststämplades RAF men de folkliga sympatierna gör att frågan blir mångfacetterad och andra frågor väcks: Vems våld är legitimt? Och varför? Skolan vars grundläggande uppgifter bland annat består av spridandet av demokratiska värderingar och "de värden som vårt samhällsliv vilar på"⁵ hamnar då i en sits där läraren tvingas ta ställning till vilken bild av samhället och demokratin denna skall förmedla till eleverna. Bilden kan skifta beroende på vilka bevekelsegrunder den baseras på, staten, ideologier, media - alla förmedlar en bild men den stämmer inte alltid överens.

Exempelvis är det inom vissa ideologier mer försvarbart med våld som medel. Karl Marx skrev i det *Kommunistiska manifestet*⁶ om revolutionen men även andra ideologier accepterar och omfattar våldet om inte i formen av en revolution så i alla fall som en av statens

¹ Meinhof 1992

² Rote Armee Fraktion (kort RAF) är även känd under namnet Baader-Meinhof ligan.

³ Bevisligen agerade RAF även utomlands se exv. bombningen under Ambassadockupationen i Stockholm 1975

⁴ Aust 1990

⁵ Lpf 2004:3

⁶ Marx 1890

grundläggande maktmedel. Även ytterst liberala och anti-statliga tänkare likt Nozick⁷ försvarar någon form av överhettligt våldsmonopol då med bevekelsegrunden att skydda medborgares liv och egendom. Att försöka ge sig in på en undersökning om lärares ideologiska bevekelsegrund är emellertid en sisyfosuppgift dels eftersom en operationalisering av ideologier är mycket generaliserande men dels även på grund av svårigheter att samla in data vilket gör att detta inte känns som en helt framkomlig väg.

Den liberala demokratin tar enligt Keanes avstånd från våldet samtidigt som den konstituerar det som en del av sin maktbas.⁸ Detta är en intressant motsägelse då det indirekt innebär att medborgarna förväntas acceptera detta maktförhållande och blunda för eller helt enkelt inte se det⁹. En motreaktion på detta så som, enligt Winkler, i fallet med RAF förklaras: "Of late, people also fail to see that the violence started with strong words but only shifted to terror in reaction to the violence of the state",¹⁰ skulle innebära att incitament för denna typ av grupper återfinns i de flesta moderna demokratiska stater. Lärares ansvar för elevernas demokratiska skolning ärver därför den något motsägelsefulla frågeställningen om legitimitet och maktförhållanden i en demokrati. Denna uppsats kommer att undersöka lärares - och i viss utsträckning lärarstuderandes - inställning (attityd) till våld i en demokratisk diskurs. Som grund för detta finns antagandet att skolan istället delvis blundar för problemet eller okritiskt förmedlar den bild staten förordar. Frågan är komplicerad och redogörs tydligare i följande kapitel.

⁷ Carbin 2004:68ff

⁸ Keane 2004:4ff:42f

⁹ Ibid.:2f

¹⁰ Winkler 2007:5

2. Bakgrund o problemformulering

Detta kapitel innehåller en diskussion om den teoretiska grund och det sammanband mellan våld och demokrati som en rad skilda forskare presenterar. Vidare följer en problematisering av dessa teorier utifrån lärarrollen och en förklarande presentation av hypotes och frågeställningarna.

2.1 Teoretiska ramar och Tidigare forskning

Den forskning som finns om våld inom en demokratisk kontext är ytterligt mager. Det finns förvisso en hel del material om mellanstatliga militära konflikter. Dessa tar emellertid sällan avstamp i den demokratiska diskursen utan håller sig primärt till en statlig nivå. Skolan förekommer sällan eller aldrig i forskningen trots att skolan är en av de viktigaste demokratiska institutionerna och den plats där en stor del av de medborgare som är mest benägna att vara inblandade i det politiska våldet befinner sig.¹¹ Politiskt våld är dock inte utforskat som område, Henrik Urdal tar exempelvis upp förekomsten av politiskt våld kopplad till stora ungdomsgenerationer i *A Clash of Generations? Youth Bulges and Political Violence*¹², detta är även i linje med annan forskning så som Shakuntal Banji som i *The trouble with civic: a snapshot of young people's civic and political engagements in twenty-first-century democracies* tar upp ungas politiska engagemang och även där uppmärksammar våld kopplat till en politisk uppfattning:

Clearly, not all of these actions are comparable, and some are not in the least democratic; nevertheless, their advocates on the sites view them as civic or political action. Unusually for the online Left groups, the British Antifascist Network implicitly regards violent action against neo-Nazis and far Right cadre ('Bash the Fash') as a clear aspect of civic/political action.¹³

Banji menar dock, som framgår av citatet, att detta politiska engagemang inte hör hemma inom det demokratiska samhället. Denna motsägelse är delvis den utgångspunkt som ligger till grund för uppsatsen. Förekomsten av politiskt våld inom demokratier verkar vara vattendelare där de flesta forskare tar avstånd från våldet men har svårigheter att förhålla sig till förekomsten av det: Keane hävdar exempelvis att våldet utgör en del av den maktbas en demokratisk stat stödjer sig på och att våld från medborgarnas sida är en motreaktion på

¹¹ Urdal 2006:2

¹² Ibid.

¹³ Banji 2008:9

detta.¹⁴ Politiskt våld skall emellertid inte blandas ihop med våld generellt. Man kan förvisso härleda en stor del av våldet i samhället till ekonomiska och sociala orättvisor men i denna uppsats behandlas emellertid endast våld som tydligt har sitt ursprung och syfte relaterat till det politiska demokratiska planet.

Denna potenta kraft inom samhället som Keane tar upp har dock långt ifrån ignorerats, Keane behandlar de grundläggande drag i staters strategier för att förhålla sig till våldet:

The democratisation of violence additionally requires greater sensitivity to the repertoire of viable strategies for eliminating violence in the world around us. Their type and number is bewilderingly broad. Towards the non-violente end of the spectrum are all those 'soft' means, including civil disobedience, 'truth and recociliation' tribunals, psychotherapy and the due process of law backed by punishment. Harder means include the police use of pepper spray and rubber bullets, secret surveillance and government-enforced amnesties for handling in eapons. The toughest means - the calculated use of violence, sometimes in ferocious quantities, to repel violence through warfare - are the most life-threatening, both for people and democratic institutions.¹⁵

Som framgår innefattar dessa strategier inte sällan våld själva. Rickard Fording tar i *The conditional effect of violence* upp två snarlika tankegångar där statliga - vad han refererar till som "eliten" - åtgärder kan delas in i en mjukare och en hårdare - repressiv - metod:

As the theoretical literature suggests, the social control of threatening groups, and thus elite response to civil unrest, may take one of two general forms. On the one hand, control may be *repressive* in nature, and perhaps take the form of higher incarceration or arrest rates. Alternatively, elites may use *beneficent* controls, such as welfare expansion, as a preventive strategy to control unrest.¹⁶

En faktor av inte obetydlig dignitet som både Ulf Bjereld och Henrik Urdal fäster vikt vid rörande politiskt våld är den manliga överrepresentationen. Den dominerande aktören i våldsammanhang är män vilket bland annat Bjereld tar upp i *Kön och politisk våld*¹⁷ där han argumenterar för hypotesen att "Stabiliteten i åsiktsskillnaderna har sin grund i skilda könsbaserade intressen kring våldets legitimitet",¹⁸ där män enligt Bjereld hyser en mer, om inte positiv, så åtminstone overseende eller legitimerande uppfattning i en mängd frågor som rör politiskt våld. Detta innebär dock inte att kvinnor till naturen är pacifister; tvärtom finns

¹⁴ Keane 2004:66

¹⁵ Ibid.:165

¹⁶ Fording 1997:7

¹⁷ Bjereld 1998

¹⁸ Ibid.:60

det en rad mycket militanta kvinnliga ledare så som Margaret Thatcher och Indira Gandhi. Bjereld menar att "Kvinnor som nationella ledare innebär således ingen garanti för att utrikes- och säkerhetspolitiken kännetecknas av återhållsamhet och icke-militära lösningar på konflikter"¹⁹.

Vad som innefattas i politiskt motiverat våld blir utifrån olika forskare däremot svårare att enkelt ringa in. Henrik Urdal gör distinktionen: "three different forms of internal political violence: armed conflict, terrorism and riots"²⁰.

Den liberala demokratin grund diskuteras av Keane²¹ utifrån Hobbes begrepp "civility" och betydelsen "civilized", den liberala demokratisynen som dominerar västvärlden har enligt Keanes en benägenhet att blunda eller förneka våld. Detta ligger nära teorin som uppsatsen undersöker - att den idealiserade bilden är att våld inte finns inom demokratin som ett maktelement. De flesta ideologier omfattar trots detta tanken att staten har monopol på våld vilket i mindre demokratiska stater kan användas som politiskt verktyg för att förtrycka medborgarna i så kallade "polisstater".²² En liberal uppfattning baseras emellertid framför allt på "nattväktarstaten" där poliskåren har våldsmonopol men endast fyller syftet att skydda medborgarna och deras egendom.²³

2.2 Syfte och frågeställning

Forskningsproblemet inriktar sig mot skolans förhållande till demokrati och de bakomliggande våldsaspekter som kan sägas ingå i en demokratisk kontext. Skolans uppgift är att ge utbildning och skola demokratiska samhällsmedborgare.²⁴ Detta gäller de flesta demokratiska länder och tanken återfinns snarlikt formulerad inom de flesta stater med demokratiska ambitioner:

The National Council for the Social Studies of the United States, among others, articulates a common ideal of citizenship education—that democracy would be practiced as a “way of life” in schools.²⁵

¹⁹ Ibid.:109

²⁰ Urdal 2006:2

²¹ Keane 2004:42ff

²² Hague et al 2000:493ff

²³ Carbin et al 2004:67ff

²⁴ Lpf 2004:3ff

²⁵ Bickmore 2001:2

Elevernas praktiska upplevelser och erfarenheter av samhället samt deras teoretiska skolning om vårt demokratiska system bildar tillsammans den grund var på lärare skall skola eleverna. Men om det uppstår en motsägelse mellan dessa delar, vilka konsekvenser innebär det för elevernas förtroende och de mål att skapa demokratiska samhällsmedborgare vilka läroplanen stipulerar.

Demokratiskt tveksamma avarter och olika former av inskränkningar av demokratiska rättigheter går båda oftast att härledas till misslyckad demokratisk skolning eller ett demokratiskt underskott. Det nu pågående "kriget mot terror" har inneburit att tidigare marginaliserade hotbilder nu används som propaganda av stater för att ytterligare skärpa greppet om allmänheten genom lagar och olika former av tvång och ytterst våld mot individer. Samtidigt uppstår mer eller mindre våldsamma motreaktioner där eskalerade tendenser delvis följer som ett resultat av staternas politik. Skolans roll som reproducent av samhället och skapare av demokratiska medborgare ställs därför på prov. En diskrepans emellan praktiken och teorin inne bär en motsägelse och jag vill i denna uppsats undersöka detta med hypotesen:

Hypotes: Skolan har en idealiserad bild av demokrati där våld som del av demokratin utelämnas.

Begreppet *idealiserad* betyder enligt *Nordstedts svenska ordbok*: "1 tillskriva alltför goda egenskaper 2 medvetet bortse från störande eller komplicerade egenskaper i syfte att nå en tankemässig överblick".²⁶ Denna förståelse av idealiserad står som definition av begreppet i uppsatsen.

Hypotesens påstående bygger på att det finns en motsägelse emellan vad som praktiskt är demokrati då det rör våldsanvändning. Våld betraktas oftast som skiljt från idén om demokrati samtidigt som våld kan sägas utgöra ett fundament för denna. Vad som här kan klassificeras som våld kan variera beroende på aktörer och sammanhang. I denna uppsats kommer jag att utgå ifrån den förenklade uppfattningen av att våld primärt är en *fysisk handling*²⁷ riktad mot en eller flera personer enskilt eller som representanter för stat eller grupp. Resonemang kan sträcka sig längre men definitionen jag använder i min undersökning kommer endast att ta upp våld utifrån denna aspekt då en rimlig och jämförbar definition krävs. Hypotesen stipulerar en bild som lärare och läroplan står för; bilden av att skolan tillämpar och lär ut en idealiserad bild av demokrati. Detta kommer att undersökas genom en frågeställning om hur

²⁶ Nordstedts 2004:462

²⁷ Denna tolkning stödjer sig på definition av misshandel som återfinns i Brottsbalkens 3 kapitel 5 §.

lärare, som är att betrakta som ett av de viktigaste medium för elevernas kunskap²⁸, förhåller sig till de tidigare nämnda våldsaspekterna. Uppsatsen försöker alltså inte på något sätt att försvara användandet av våld utifrån någon moralisk eller etisk grund utan endast konstatera forskares syn på våld som ett maktmedel inom politiken och lärares förståelse av detta.

Med idealiserad bild är det en förenkling av demokratin och samhället från skolans sida som åsyftas. Syftet med en förenkling skulle givetvis vara att underlätta elevernas inläring då en fast modell för demokrati och vad det innebär är lättare att greppa. Idealiserad innebär alltså att reella omständigheter i fråga om våld som en maktbas för stater ignoreras eller utelämnas till förmån för andra förklaringsmodeller. Utrymmet för att göra denna idealisering från lärarnas sida kan härledas till begreppet "värdegrunden"²⁹ som dels lämnar tolkningsmöjlighet för läraren men även lyfter fram ideal så som:

Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund. Skollagen (1985:1100) slår fast att verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att var och en som verkar inom skolan skall främja aktningen för varje människas egenvärde och respekten för vår gemensamma miljö³⁰

Jag vill alltså undersöka om lärarna (och då indirekt eleverna)³¹ inom de demokratiska ramarna har förståelse för politiskt våld som en enskild händelse eller som en del av en demokratisk konstruktion vilket bland annat Keanes hävdar.³²

Frågeställning: Vilken attityd har lärare till våld inom demokratiska ramar?

Finns det någon attityd skillnad beroende på vem som är aktör?

Finns det någon attityd skillnad beroende på vem som drabbas?

Utifrån denna frågeställning blir det främst aktörsfrågan och vad som ingår i en demokrati som hamnar i fokus. Genom att undersöka lärares inställning till dessa frågor kan hypotesen om den idealiserade våldsbilden verifieras eller falsifieras. Lärarnas attityd bör ge en god bild

²⁸ Dysthe (red) tar i *Dialog, samspel och lärande* upp den sociala kontexten där läraren givetvis intar central roll, som en av de viktigaste faktorerna för elevers lärande, s. 46 ff

²⁹ Värdegrunden är det tveetydiga begreppet som rent praktiskt innefattar skolningen av eleverna till bl.a. demokratiska medborgare etc. Begreppet förekommer flitigt i både kursplaner och styrdokument och syftar främst på den etiska och moraliska skolningen av eleverna (se exv. Lpf 94, s. 3ff) Kenneth Orlenius diskuterar utförligare begreppet i *Värdegrunden - finns den*

³⁰ Lpf 94 2004:3

³¹ Dysthe (red) 2003:40ff

³² Keane 2004:65ff

av deras inställning till demokrati genom problematisering i undersökningen och kommer där med att testa hypotesen - det finns alltså möjlighet att falsifiera hypotesen.

3. Metod, material och design

I kapitlet förs ett resonemang där valet av kvantitativ analys i form av en respondentundersökning försvaras samt hur det relativt begränsade urvalet har genomförts. Vidare förs även en diskussion runt utformningen av enkäten utifrån min frågeställning samt den klassificering av olika aktörer som krävts för att avgränsa området.

3.1 Metod och hjälpmedel

För att undersöka lärarnas attityder har valet fallit på att använda en kvantitativ enkätundersökning av *survey* typ³³. I enkäten ställs deltagaren genom teoretiska exempel inför attitydundersökande frågor. Det är alltså frågan om en respondentundersökning då det är lärarnas tankar som är undersökningsobjektet³⁴. Som hjälpmedel används det webbaserade survey programmet *Websurvey*³⁵ men även till viss del pappersenkäter. Respondentundersökningar är enligt Esaiasson den metod som bör tillämpas då det är just svarspersonernas tankar om studieobjektet som undersöks.³⁶

Valet av en kvantitativ metod baseras även på möjligheten att tydligt kunna operationalisera resultaten för att på så sätt få fram skarpare data; mätbara värden innebär dels att de olika grupperna som undersöks - lärare primärt men även en referensgrupp lärarstuderande - kan jämföras mot varandra. Mätbara värden ger även möjligheten att peka ut faktorer som eventuellt kan ligga bakom en spridning av svaren och ger därtill ett tydligare och klarare samband mellan olika faktorer. Esaiasson lyfter angående detta fram forskarens uppgift efter insamlandet av data: "därefter om att finna mönster i svaren och om att beskriva och förklara hur och varför olika respondenter skiljer sig åt med avseende på vad det svarar"³⁷.

För att kunna plocka fram intressanta mönster ingår flera analysvariabler vilka förhoppningsvis kommer att underlätta upptäckandet av mönster i urvalsgruppen. Variablerna är inte speciellt kontroversiella: kön, ålder, erfarenhet inom yrket, yrkesinriktning samt

³³ Esaiasson et al 2007:259ff

³⁴ Ibid.:257ff

³⁵ <https://websurvey.textalk.se/>

³⁶ Esaiasson et al 2007:258

³⁷ Ibid.

självddefinierad politisk uppfattning. De förstnämnda fyra är ren fakta om svarspersonen medan frågan om självdefinierad politisk placering (på en vänster-högerskala) är något otydligare. Självdefinieringen innebär att det är svarspersonens upplevda placering på skalan som undersöks - vilken kan skilja sig från den faktiska placeringen. Att göra någon annan form av vänster-höger-fråga kan emellertid vara problematiskt³⁸ då det är frågan om en respondentundersökning där det är just attityder som undersöks bör den självdefinierade uppfattningen mycket väl kunna tjäna som underlag.

I jämförelse med en kvalitativ studie - som förvisso skulle kunna ge en djupare förståelse av de enskilda lärarnas bakomliggande tankar och motivering - skulle den senare tyvärr inte vara effektiv med avseende på frågeställningen då en operationalisering skulle vara synnerligen svår - inte minst då det endast finns en begränsad forskning inom området var på en tolkning av de insamlade svaren skulle kunna stödjas på.

Då undersökningen är av typen respondentundersökning är det som nämnts lärares uppfattningar som framgår i enkäten. En invändning mot detta skulle givetvis kunna vara att begreppsvaliditeten mellan lärarnas attityd och de faktiska förhållandena i exempelvis hur de undervisar eller hur attityderna reellt yttrar sig - är bristfällig. Detta är förvisso ett genomgående vetenskapligt problem som alla samhällsämnen ständigt brottas med³⁹. För att, i den mån det är möjligt, beivra de brister som alla mätinstrument innefattar följer i nedanstående rubriker en närmare förklaring av de vetenskapliga bevekelsegrunder, klassificeringarna och operationaliseringen stödjer sig på.

Det är vid alla typer av mätningar synnerligen viktigt att det mätinstrument som används faktiskt mäter det som eftersöks. Esaiasson definierar formulerandet av frågor som "det svåraste"⁴⁰ och det är med rätta då neutralitet och avsaknaden av laddade ord torde vara en svår balansgång för även den mest vane forskaren.

Peter Cassirer tar sig an frågan om språkdräkten och dess många fällor i *Stil, stilistik och stilanalys*⁴¹ där han framför allt utgår från begreppet Effekt⁴², då med syftning på sändarens avseende med texten i åtanke. Cassirer definierar ordet utifrån ett, vad han kallar, stilvärde eller en "stilvalör"⁴³. För att i enkäten undvika känslomässiga och/eller värdeladdade beskrivningar med känslomässiga kopplingar - utöver den undersökta våldshandlingen

³⁸ Vad och hur man definierar någon eller någons åsikter till politisk vänster eller höger är inte bara bundet till en svensk kontext utan även ytterst problematisk då sakfrågor eller exempelvis tolkningar av vad som ingår i de båda generaliseringarna gör en operationalisering mycket problematisk.

³⁹ Esaiasson et al 2007:63ff

⁴⁰ Ibid.:272ff

⁴¹ Cassirer 2003

⁴² Ibid.:38ff

⁴³ Ibid.:75ff

givetvis - har adjektiv och målande beskrivningar i största möjliga mån försökt skalats bort. Frågornas syfte är alltså att i största möjliga mån fånga attityden i den undersökta problematiken - vilket är våld, demokrati samt en agerande aktör och en drabbad.

Standardiserade svar som vid frågeundersökningar kan anses vara problematiska då det finns risk att olika aspekter eller nyanser i svaren försvinner. En objektivt utformad enkät som i största mån är befriad från adjektiv (vilka kan försvåra operationalisering) krävs. Val av aktörer och ett vidare resonemang om enkätens utformning följer i nedanstående rubriker.

Enkäten bör därtill inte vara utformad så att den endast tar upp lärarnas attityder till händelserna utan utformningen bör vara så att det är lärarnas attityder till händelserna utifrån en demokratisk grund som mäts. Alltså hur väl lärarna anser att fenomen överensstämmer med demokratiska värderingar. Våldshandlingarna i frågorna är därför utformade på ett sådant sätt att deras syfte är att främja den demokratiska processen - i enkäten har möjligheten att delta i ett val blivit det incitament som motiverar våldet. Våldet kan alltså sägas ingå i en demokratisk diskurs där de skiljda aktörerna står som representanter för vad som utgör samhället - organisationer - partier, staten som överbyggnad och längst ner individen enskilt.

Eftersom många av de dominerande begrepp som ingår i uppsatsen (demokrati, våld etc.) är komplicerade och omtvistade samt att de därjämte stödjer sig på teorier om bland annat maktrelationer samt andra svårdefinierade begrepp innebär detta enligt Esaiasson et al⁴⁴ att ett validitetsproblem kan inställa sig. Utifrån detta resonemang följer därför den avvägning som är att betrakta som den vetenskapliga bevekelsegrunden för enkätens utformning sett till frågeställning.

Området för studien är delvis nyskapande och avsaknaden av referensmaterial gör att enkäten är att betrakta delvis som en pilotundersökning. Det är, trots omfattande sökande, svårt att finna några undersökningar med denna infallsvinkel eller problemställning. Oavsett resultatet i undersökning fyller alltså undersökningen en funktion då den bidrar med material och grund för ytterligare studier i frågan.

Den insamlade informationen kommer att säga hur lärarna förhåller sig till olika våldsfenomen utifrån deras demokratiska värdegrund. Förhoppningen är att denna värdegrund skalla visa sig vara antingen positiv eller negativt inställd till våldsanvändandet vilket i så fall innebär att lärarens uppfattning om de demokratiska förutsättningarna blottläggs. Eftersom den idealiserade bilden ignorerar användandet av våld ger alltså en negativ inställning vid

⁴⁴ Esaiasson et al 2007:65f

handen att attityden är att betrakta som idealiserad. Dock innebär detta inte att attityden ligger till grund för andra områden så som hur undervisning bedrivs.

Problematiken relaterad till detta bygger på det givetvis är en diskrepans emellan hur lärarna undervisar och vad de själva anser. Detta är emellertid ett problem som är svårt att komma åt utan att direkt kvalitativt undersöka hur lärarna faktiskt undervisar och under vilka omständigheter. Resultatet av undersökningen gör alltså inte anspråk på att vara en yttring av hur lärarna undervisar i frågan utan endast på deras attityder till frågeställningen, givetvis är det dock inte orimligt att lärarna undervisar utifrån de tolkningar av händelser och de attityder de har. Detta eventuella samband kommer denna uppsats inte att ta upp då en helt annan typstudie skulle krävas.

En svårighet kan även vara att frågorna kommer att vara relativt komplexa, en lärare i samhällskunskap eller andra ämnen på gymnasienivå bör emellertid ha en mycket god förförståelse och goda förutsättningar för att förstå frågorna och kunna ta ställning till dessa.

Valet av en kvantitativ respondentundersökning som metod bör emellertid kunna ge en relativt god intern validitet. Den externa validiteten är emellertid begränsad med tanke på urvalet. Rimligast är att uppsatsen endast ger en fingervisning i frågan då ämnet utifrån en utbildningsvetenskaplig infallsvinkel är mer eller mindre outforskat kan uppsatsens resultat dock peka mot vad en mer omfattande studie med en större del av lärarpopulationen skulle kunna inrikta sig emot.

3.2 Enkätens utformning - aktörer

När man diskuterar politiskt våld inom de givna förutsättningar som utgörs av demokratin är det delvis komplicerat att sätta händelsen i relation till samhället i stort - detta i synnerhet då objektet för diskussionen är aktuella rapporteringar som därmed filtreras genom medias raster och vinkling samt svårigheten att objektivt kunna ta ett steg bakåt för att se den övergripande relationen. Keane diskuterar denna relation i "Violence and democracy"⁴⁵ som vore den termodynamikens grundsats - alltså att varje handling har en motsvarande stor motreaktion.

Detta är en intressant teori då den pekar mot tendenser till en våldsspiral - en spiral där reaktioner och motreaktioner motiveras och orsakar varandra vilket får både omfattningen och organiseringen att eskalera tills den når proportioner vilka - sett till den ursprungliga konflikten - helt saknar paritet. Detta kan jämföras med dagens mediabild där terrorism

⁴⁵ Keane 2004

främst legat i fokus - terrorismen definieras av stat och media som ett externt hot - vilket Keane tar upp som typiskt för demokratiska samhällen då de definierar konflikten:

The democratic peace thesis supposes not that violence is withering away, but that it is an external problem, a threat emanating from outside otherwise peaceful democratic institutions and ways of life⁴⁶.

Utifrån motreaktionsteorin skapar detta en intressant frågeställning då denna typ av förhållningssätt ligger till grund för och motiverar staters våld mot sina egna medborgare såväl som mot andra stater. Ett vad Bushadministrationen kallar "krig mot terrorn"⁴⁷ har alltså genom successiv eskalering vuxit fram som en vardaglig realitet för en stor del av världens människor där våld mot både individer, grupper och stater motiveras med att demokratin försvaras.

Dessa tre aktörer blir vad som ligger i fokus för min attitydenkätets utformning då de spänner över större delen av samhället och effektivt tar upp de tre plan på vilka våld relaterat till demokrati oftast kan härledas. Eftersom det saknas forskning inom området krävs en avgränsning för att aktörsfrågan skall kunna operationaliseras och synliggöras. Stat är det begrepp som oftast sätts i relation till demokratiska frågor både då det gäller avsaknaden av demokrati - diktatur - men även då man mäter det utrymme grupper och individer har möjlighet att påverka inom. Staters våld emot varandra är urtypen av våld - krig. Men även staters våld mot medborgarna lyfts fram av Keane som ett grunddrag hos alla stater och - ironiskt nog - som ett av de primära medlen för att undvika våldsamerter: "A common thread runs through every known procedure designed to keep violence in bounds; the thread of violence itself"⁴⁸. Keane drar det hela så lång att han hävdar att våld är grunden för och ett av de primära maktmedel vilka staterna stödjer sig på. Enkäten är därför utformad för att tydligt plocka upp acceptans eller attityden till våld i olika sammanhang.

Eftersom vi av Keane kan fastslå att våld utgör en primär del av staters och där med demokratiers maktbas är ett rimligt antagande att de undersökta läraerna kommer att ha en större acceptans gentemot statligt användande av våld. Grupper som agerar inom staterna både i form av politiska partier eller mer löst sammankopplade grupper befinner sig därför i ett gränsland. Vi har i dagens Sverige exempelvis flera partier och grupperingar som uttryckligen säger sig stå för våldsyttningar med syfte att förändra samhället efter deras

⁴⁶ Ibid.:18

⁴⁷ Begreppet har emellertid inte myntats av Bushadministrationen utan härrör sig från tidiga 1900-talets Europa där flera stater däribland Ryssland och Spanien bekämpande nihilister och anarkister under parollen.

⁴⁸ Keane 2007:10

ideologier/utopier⁴⁹. Detta kan ställas i kontrast till staternas agerande som av Keane kännetecknas av att: "It might even be said that a distinctive quality of democratic institutions is their subtle efforts to draw a veil over their own use of violence"⁵⁰.

Gemensam nämnare för både grupper och stat är att de i slutänden består av individer. Individens förhållande och relation till våld är ett område inom vilket det finns en uppsjö av forskning⁵¹. Klassiskt individinriktade liberaler tar ofta starkt avstånd från alla former av våld med hänvisning till bland annat Hobbes och dennes "civility"⁵². Detta kan emellertid yttra sig olika beroende på centraliseringsgrad och generell hållning hos den stat till vilken medborgaren tillhör. En slående skillnad på konstituerade skillnader för individen är en jämförelse mellan Sverige och Amerika med avseende på rättigheter rörande vapeninnehav. Syftet med Amerikas mer liberala hållning i vapenfrågan utgår från tanken om individens rätt att försvara sig både mot andra individer men även mot förtryck - en stat skall enligt tanken vara mindre benägen att förtrycka medborgare med kapacitet att försvara sig. Rent praktiskt kan detta härledas till två tankar; dels till den tidigare nämnda "civility"⁵³ men även till den våldsaspekt som staten grundar sin makt på. Enligt Keane kan "civility" - alltså ordning - upprätthållas eftersom statens makt över medborgarna individuellt är så enorm.

Civility is possible only because the subjects of state power are constantly threatened with violence in case they are violent - with violence they themselves cannot match or reasonably expect to repulse.⁵⁴

Individen utgör emellertid grunden som politiska ideologier, filosofiska och etiska inriktningar utgår ifrån vilket gör individperspektivet till en viktig del då en attitydundersökning så brett som möjligt försöker fånga olika tänkbara värderingar.

3.3 Enkätens utformning - våld och aktör

Som fastslagits i problemformuleringen kommer begreppet våld i undersökningen begränsas till fysiskt våld. Detta för att våld som begrepp dels går att tolka olika - våld kan som tidigare resonemang antyder innefatta så skilda yttringar som väpnat krig med massförstörelsevapen till enskilda kränkningar av en individs rättigheter eller egendom. För att de olika aktörerna

⁴⁹ Kan nämnas är exempelvis Antifascistisk aktion (AFA, antifa), Nationalsocialistiskfront (NSF), Kommunistpartiet (KP), Rote armee fraktion (RAF) etc.

⁵⁰ Keane 2004:2

⁵¹ Exempel på detta är kriminologi men även psykologi då främst med avseende på beteendevetenskap.

⁵² Keane 2004:49f

⁵³ "civility" kan översättas ungefärligt med aktningsfullhet eller hyfs, ordet anspelar på förledet till ordet civilization alltså bör betydelsen ligga nära det angloimporterade ordet civiliserad.

⁵⁴ Keane 2004:66

och våldsytringarna skall kunna operationaliseras i undersökningen krävs emellertid att det våldshandlingar som står i fokus för attitydundersökningen dels är jämförbara samt att de otvetydligt tolkas som våldsytringar. En rimlig våldsytring som obestridligt definieras som just detta kräver en viss avvägning då undersökningens syfte inte är att driva våldsfrågan till sin spets - i bemärkelse hur långt kan svarspersonen sträcka sig i sin omfattning av en våldshandling. Tvärtom utgår hypotesen som ligger till grund för undersökningen ifrån att lärare generellt inte kommer att omfatta någon form av våld; detta får effekten att handlingens känslograd blir en försiktig avvägning. Handlingen bör tydligt vara definierad som en våldshandling men utan att inbegripa för starka känslomässiga eller politiska kopplingar. Ordets denotation⁵⁵ måste vara så exakt som möjligt därför blir valet av misshandel mest naturligt. Om endast begreppet våld används kan missriktade tolkningar delvis undvikas utan att avkall på området våld behöver göras. Misshandel är även ett allmänt förekommande begrepp vars innebörd utförligt definieras i brottsbalkens 5 § "Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd, döms för misshandel till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader".⁵⁶

En ytterligare problematik är sammanlänkad till aktörsrollen. Då de tre aktörer som undersökningen tar upp har sådan väsensskillnad innebär detta att de i enkäten inblandade parterna tydligt skall framstå som en representant för den i frågan undersökta aktören. Den främsta problematiken består i aktören stat som mer eller mindre kan betraktas som alla och ingen: "All offentlig makt i Sverige utgår från folket"⁵⁷. Staten kan betraktas som både medborgare och som en abstrakt idé eller tankekonstruktion. För att eludera det abstrakta elementet krävs en representant för staten och statens våldsmonopol som kan agera som part. Underlag för detta återfinns hos Hague et al är som i *Styrelseskick och politik* fastslår att:

Militären och polisen har monopol på den lagliga användningen av våld; de är det synliga uttrycket för statens förmåga att utnyttja rå styrka för att upprätthålla sin auktoritet mot yttre och inre hot⁵⁸

Utifrån ovan förda resonemang blir därför polisen som representant för staten ett naturligt och logiskt val. Då det primärt är attityden till olika aktörer som undersöks blir detta därför den mest konkreta framställningen av staten som en av de inblandade. Då polisen, som nämnts, är

⁵⁵ Denotation innebär att ordets begreppsomfång eller generella tolkningar är begränsade till den semantiska betydelsen av ordet.

⁵⁶ Brottsbalken, 3 kap, 5 §

⁵⁷ Regeringsformen, 1 kap, § 1

⁵⁸ Hague et al 2000:467

en av få inom en stat som åtnjuter monopol på våld kan dock invändningar emot polisen som aktör i viss mån legitimeras. Då det i undersökningen emellertid inte är våldets lagliga grund - alltså i hur stor utsträckning staten tillåter våldsanvändning mot medborgarna - utan attityden gentemot användandet inom demokratiska ramar som undersöks blir frågan om laglighet en underordnad fråga. Utan demokratiskt stöd saknar lagarna politisk legitimitet och frågan blir då inte en fråga om våld inom demokratins ramar utan förskjuts mot lagar som verktyg för upprätthållande av en stats makt - då lagarna som reglerar våldsmonopolet utgår ifrån staten.

3.4 Urval

Urvalet består av ett 80-tal lärare som undervisar på gymnasienivå⁵⁹, alltså en mycket begränsad del av hela lärarpopulationen. Utöver detta har även ett 30-tal lärarstudenter från senare delar av lärarprogrammet⁶⁰ på Göteborgs universitet deltagit.

För att uppnå en maximal spridning och representativitet skulle dock en lista med alla lärare i Sverige - och där medföljande fakta i form av ämnen de undervisar i etc. behövs. Då det emellertid inte finns några sammanställningar av denna typ blir möjligheterna till ett korrekt urval kraftigt begränsade.

Det urval som gjorts i denna undersökning är därför inte helt representativt för lärarkåren och inte heller så omfattande som önskas. Begränsningen i urvalet är framför allt kopplat till den begränsade tid och de begränsade resurser jag har att förfoga över vid genomförandet av undersökningen. Urvalet är förvisso slumpmässigt i en vidare bemärkelse men inte korrekt randomiserat enligt metod då det inte finns något register över lärarpopulationen vilket kan ligga till grund för arbetet. Den del av populationen som deltagit i undersökningen har samlats in genom Sveriges kommuner och landstings hemsida⁶¹ där kommuner med e-post adresser till lärare funnits tillgängliga. Långt ifrån alla kommuner delger emellertid denna typ av information vilket gjort att en randomisering av urvalet blivit mycket svår eller omöjlig att genomföra. Idealt skulle en slumpgenerator varit att föredra att använda på en lista över hela populationen av gymnasielärare. En sådan lista har emellertid inte stått till förfogande.

Avgränsningen gymnasielärare men inte grundskolelärare baseras även detta på tidigare nämnda resonemang. Då information om vilken utbildning eller på vilken nivå, annat än

⁵⁹ Då det rör sig om mer eller mindre komplexa och abstrakta företeelser är gymnasienivå intressantare, även om lärare på ett högstadium bör ha snarlika värderingar är nivån de undervisar på betydligt lägre vilket innebär att en del av undersökningens syfte skulle gå förlorad med avseende på vad de undervisar om.

⁶⁰ Lärarstudenterna läser tredje terminen på samhällskunskap (inom lärarprogrammet) och tredje terminen Allmänt utbildningsområde för lärare (Lau210), detta innebär att de alltså kommit relativt långt i sin utbildning.

⁶¹ www.skl.se

gymnasium eller grundskola, inte fanns att tillgå har jag, för att undvika lärare i lägre åldrar, avgränsat mig till gymnasienivå. På en lägre nivå än högstadium saknar frågan delvis relevans även om det onekligen kan vara intressant och värdefullt att studera deras inställning i frågan blir det lite svårt att göra en gemensam avvägning då deras undervisning och förkunskaper är av en mer grundläggande karaktär.

Lärare betraktas som en relativt homogen grupp vilket påverkar urvalet och en viss problematik inbegrips i detta. Strävan efter att uppnå maximal variation med avseende på kön, ålder, klass, etnicitet och politisk värdegrund, för att ge ökad validitet, blir tvetydigt. En lärarkår som till större delen består av homogen medelklass representeras givetvis tydligast av sagda, en sådan spridning är dock knappast maximal. Tallberg Broman et al tar upp lärarkårens homogenitet i *Likvärdighet i en skola för alla*;

Skolan ses som och framställs som en medelklassinstitution som på så sätt och vis reproducerar sig själv och man vet sedan länge att elever med olika sociala och klassmässiga bakgrunder har olika förutsättningar och klarar sig olika bra i skolan (t ex Bourdieu, 1977; Arnman & Jönsson, 1983). Det är medelklassens 'språk' som talas i skolorna och medelklassbarnen har oftast fördelen att de 'känner igen' sig och att de kommer från hem där utbildning betonas och motiveras. Även vilken kunskap som förmedlas och sätten den görs det på gynnas medelklassbarn. I de allra flesta fall har lärare också medelklasstillhörighet (i alla fall har de fått det genom att skaffa sig högre utbildning).⁶²

En viss problematik i samband med urvalet återfinns alltså inom lärarkåren själv med avseende på spridning.

Den insamlade informationen kommer att onekligen att uttrycka hur lärarna förhåller sig till olika våldsfenomen utifrån deras demokratiska värdegrund. Problematiken relaterad till detta kan emellertid vara att det kan förekomma en diskrepans emellan hur lärarna undervisar och vad de själva anser, detta är emellertid ett problem som är svårt att komma åt utan att direkt kvalitativt undersöka hur lärarna faktiskt undervisar och under vilka omständigheter. Resultatet av undersökningen gör alltså inte anspråk på det vara en yttring av hur lärarna undervisar i frågan.

En svårighet kan även vara att frågorna kommer att vara relativt komplexa, en lärare i samhällskunskap bör emellertid ha en mycket god förförståelse och förutsättningar för att förstå frågorna och kunna ta ställning till frågorna. Jag tror emellertid att detta val av metod bör kunna ge en relativt god validitet internt. En extern validitet är emellertid begränsad med tanke på urvalet, rimligast är att uppsatsen endast ger en fingervisning i frågan. Då ämnet

⁶² Tallberg Broman et al 2002:75

utifrån en utbildningsvetenskaplig infallsvinkel är mer eller mindre utforskat kan uppsatsens resultat peka mot vad en vidare studie med en större del av population skulle inrikta sig emot.

4. Resultat

I denna del kommer intressanta mönster i svaren från undersökningen presenteras samt återkopplas till frågeställningen och hypotesen. Resultatets realitet och validitet avhandlas även utifrån urvalet och hypotesen. Undersökningens diskuteras även utifrån ett större forskningssammanhang med fokus på pilotstudiens egenskaper.

4.1. Resultat av enkät

Det material som samlats in och som ligger till grund för det resultat som här presenteras bör påpekas - är inte fullständigt representativ. Detta innebär att resultatets externa validitet är osäker och de värden med tillhörande slutsatser som presenteras snarast bör betraktas som en fingervisning.

För att kunna dra generella slutsatser rörande hela lärarkåren skulle en större och mer representativ undersökning behöva göras där data över en fullständig lärarpopulation bör finnas till hand då urvalet skall göras. Esaiasson et al lyfter fram urvalsramens betydelse⁶³ för forskningens kvalitet och menar att ett dåligt urval straffar sig retroaktivt.

De data som insamlats är primärt baserade på attityder - information säger alltså lite eller inget alls om den bakomliggande motiveringen från lärarnas eller studenternas sida. Det ingår emellertid även ett par referensfrågor så som kön, ålder, erfarenhet inom yrket, yrkesinriktning samt självdefinierad politisk uppfattning. Dessa är som förklarats i metod delen referensvariabler vilka skall underlätta upptäckandet av mönster i svaren.

Enkäterna till lärare har varit i webbform och de till lärarstudenter i pappersform. Deras utformning har genom de olika medierna skiljt sig något åt men har generellt varit mer eller mindre likvärdiga och skillnad på grund av medium bör därför kunna bortses ifrån. Vid en jämförelse av enkäterna är det mest påtagliga skillnaden att den elektroniska versionen även har en pil över de graderade frågorna. Övrigt utseende och innehåll är motsvarande eller likvärdigt.

Den generella attityden hos hela gruppen med svarspersoner pekar mot uppfattningen att man inte anser att det exemplifierade våldet är demokratiskt försvarbart. Fördelning ger en

⁶³ Esaiasson et al, s. 267 ff

klar överrepresentation mot tydligt negativt inställning till våld även om syftet är att försvara demokratiska rättigheter.

Individ		Antal	Procent
Attityd	Negativ	40	38,1
	Neutral	34	32,4
	Positiv	30	28,6
	Total	104	99,0
	Saknade	1	1,0
Total		105	100,0

På den sjugradiga skalan har alternativet "stämmer inte alls" en övervägande tyngd där mellan 24-30 % av svaren genomgående har varit alternativ ett, alltså den lägsta graden av demokratisk försvarbarhet, se figur 1.

Vi kan alltså fastslå att svarsgruppen på frågeställningens första fråga: Vilken attityd har lärare till våld inom demokratiska ramar; har en

Fig. 1 Fördelning inom gruppen Individ som aktör, fråga 1, 2 & 3

tydligt negativ attityd. Ett frapperande resultat är att lärarna är något positivare inställda till våld då staten

är aktör - dock inte mot andra stater.

Vid en analys där lärare och studenter skiljs åt framgår även att de låga värdena är överrepresenterade inom svarsgruppen: yrkesverksamma lärare - hur länge de arbetat verkar emellertid vara mindre betydande.

Aktör individ (Fråga 1, 2 & 3)		Studenter	Lärare	Total
Män	Negativ	0	15	15
	Neutral	5	12	17
	Positiv	7	11	18
	Total	12	38	50
Kvinnor	Negativ	1	23	24
	Neutral	4	8	12
	Positiv	6	4	10
	Total	11	35	46
Saknas	Total	8		8

Studenterna anser tvärtemot svarsgruppen i sin helhet (och de yrkesverksamma lärarna explicit) att våldsanvändningen i exemplen är delvis demokratiskt försvarbara, se figur 2. Detta inbegriper emellertid inte alla aktörer fullt ut. Då staten står som aktör är det negativa värdet, som framgår i figur 3, procentuellt högre än hos lärarna överlag men något lägre än då staten är den drabbade generellt men är annars försumbar. Vem som drabbas spelar alltså mindre roll än

faktorn aktör.

Fig. 2 Fördelning inom gruppen Individ som aktör, med variablerna kön och yrkeserfarenhet, värde angivet i antal svar

En annan märkbar skillnad i svarsfördelning går att finna i variabeln kön; fördelningen över svarsgruppen är näst intill

jämn dock med något fler män. Svaren däremot skiljer sig märkbart åt; männen har en tydligt

positivare attityd till våldsanvändningen, se figur 2, både då det gäller individ och grupp som aktörer. Även med variabeln kön uppstår dock en förändring då stat är aktör; männens positivare attityd sjunker något.

Stat mot Stat		Antal	Procent
Attityd	Negativ	58	55,2
	Neutral	21	20,0
	Positiv	19	18,1
	Total	98	93,3
	Saknade	7	6,7
Total		105	100,0

Fig. 3 Fördelning i fråga 9, Stat mot Stat

förvånande, betydligt mer åt vänster än de yrkesverksamma lärarna, se figur 4, vilket dock är

Polisk självbild	Studenter	Lärare	Total
Vänster	23	34	57
Varken vänster eller höger	7	22	29
Höger	1	17	18
Total	31	73	104

Fig. 4 Politisk självbild, lärare och studenter

en självdefinierad vänster eller höger uppfattning utgå från personens socioekonomiska förhållanden utan kan likväl härledas till självbilden hos svarspersonen.

Frågeställningen bör utifrån ovanstående presentation av delar av resultaten kunna besvaras.

Frågeställning: Vilken attityd har lärare till våld inom demokratiska ramar?

Finns det någon attitydskillnad beroende på vem som är aktör?

Finns det någon attitydskillnad beroende på vem som drabbas?

⁶⁴ Bjereld, s. 132

⁶⁵ Bjereld lägger i politiskt våld en något skild definition än den som diskuteras i denna avhandling, den innefattar emellertid frågor som bland annat berör inre- och yttre säkerhetspolitik vilket däremot ligger ytterst nära den frågeställning som denna uppsats bygger på.

Det går att fastslå att svarsgruppens attityd till våld inom demokratiska ramar är negativ. Den negativa inställningen är emellertid inte, i hela urvalsgruppen, självklar även om ett övertag på runt 8-10 % bör anses vara en tydlig fingervisning. Inom urvalet yrkesverksamma lärare är den negativa attityden dock i ännu starkare ställning och kan där anses vara den i särklass dominerande attityden.

Det finns en viss fog för att anta att aktören påverkar svarsgruppens attityd då ett förändring vid stat som aktör inträffar. Hela 55 % av svarsgruppen har en negativ attityd till då Stat agerar mot stat. även i de övriga stat frågorna återfinns en viss ökning i negativ attityd. Detta är intressant då Keane och andra teoretiker genomgående har lyft fram statens våldsmonopol som ett grundläggande drag inom det politiska våldsanvändandet.⁶⁶

Då det är fråga om vem som drabbas blir det svårare att helt fastställa ett samband. Stat som drabbad och specifikt då en annan stat är aktör skiljer sig något men några övertygande samband utöver detta går inte att fastslå. En rimlig slutsats är att aktören är viktigare för attityden än vem som drabbas.

Attitydundersökningen pekar mot att svarsgruppen generellt och de yrkesverksamma lärarna specifikt har en negativ inställning till våld trots att våldets syfte är att stärka demokratiska förutsättningar, vilket möjlighet till valdeltagande onekligen är att betrakta.

I undersökningen framgår emellertid inte svarsgruppens motiv eller de argument som ligger till grund för attityden även om undersökningen lämnar en viss möjlighet att undersöka mönster - studenter hade exempelvis en betydligt mer positiv inställning än de yrkesverksamma lärarna. Utifrån urvalets begränsningar bör emellertid inga generella slutsatser om lärare som population dras men resultatet pekar mot att det kan finnas fog för hypotesen. Det behövs emellertid mer forskning för att generellt kunna fastställa attityder hos lärarpopulationen som helhet. Då ämnet för undersökning till stor del är utforskat bör detta betraktas som en första pilotstudie som förhoppningsvis kan ligga till grund för senare studier.

Den interna validiteten i undersökningen bör dock anses vara god. Med stöd av den teori som presenteras i kapitel 2 och 3 kan svarsgruppens attityd förstås som idealiserad då den negativa attityden till våldsanvändandet, enligt Keane, är en del av den strategi som staten använder för att kontrollera befolkning - våld är något som kommer utifrån⁶⁷. Keane fastslår att våld utgör en primär del av staters och där med demokratiers maktbas och stater drar avsiktligen en "slöja" över sina medborgares ögon för att dölja detta.⁶⁸

⁶⁶ se exv. Keane 2004:66

⁶⁷ Ibid.:10:42f

⁶⁸ Ibid.:10:2

Den idealiserade bilden innebär som förklarats att våld som ett medel inom demokratin inte existerar eller ignoreras, alltså står i motsats till de teorier som Keane lägger fram. Mitt antagande att attityden visar vilken bild svarsgruppen har kräver, för god reliabilitet, att svaren så tydligt som möjligt pekar mot en antingen negativ eller positiv attityd. En neutral hållning skulle givetvis även vara intressant men skulle innebära en problematik då slutsatser i frågan skulle vara tveksamt förankrade. Då svarsgruppens svar emellertid pekar mot en negativ attityd - och i gruppen yrkesverksamma lärare tydligt pekar mot detta - innebär det att svarsgruppens attityder bör verifiera min hypotes. Attityden att inget våld var försvarbart inom demokratins ramar, alltså alternativ 1 på skalan, var genomgående det mest valda ställningstagandet i hela svarsgruppen.

Jag finner att min undersökning tyder på att hypotesen: Skolan har en idealiserad bild av demokrati där våld som del av demokratin utelämnas, stämmer och har stöd inom denna urvalsgrupp. En generaliserad uppfattning om lärarpopulationen kan emellertid inte göras då en större undersökning med bättre urval skulle krävas. Jag finner emellertid resultaten intressanta och trots att de inte är representativa för hela lärarpopulationen anser jag att de pekar mot en motsägelse inom demokratin, kanske den slöja Keane nämner och därför indirekt skolan som demokratisk institution.

5. Diskussion om resultaten och lärarrollen

Varje beslut du tar baserar sig på ett antal olika omständigheter. Din förkunskap, humör, kontexten du befinner dig i - för att bara nämna några. Attityden till en fråga baserar sig på ett inre värdesystem - vad som i läroplanen kallas värdegrunden. Dessa faktorer utgör tillsammans vad som motiverar ditt handlande eller Stiers kallar den "agerande varelsen", vilken han härleder till faktorerna:

Det inre referenssystemet, i kombination med individens unika känslomässiga reaktionsmönster, tidigare erfarenheter, personliga motiv samt tolkning av situationen avgör hur människan betar sig⁶⁹

Agerandet - eller beslutsfattandet - är centrala delar av som utgör lärarens uppgift. Valet av pedagogisk metod, ämne och hur ämnet presenteras utgör alla delar av detta och är beroende av de många olika faktorerna. Vissa av faktorerna - som humör vid tillfället eller yttre omständigheter kan vara svåra att påverka. Andra faktorer som förkunskap är "enklare" att förändra. Alla delarna, hos läraren såväl som hos eleverna, påverkar emellertid inlärningsprocessen. Framför allt interaktion, läraren som föreläser eller eleverna som diskuterar är betydelsefulla. Dysthe et al menar i *Dialog, samspel och lärande* att "[...] kunskap konstrueras genom samarbete i en kontext"⁷⁰ alltså att kunskapen växer fram i en process där individens deltagande är det centrala. Kunskapen (eller lärandet) medieras alltså utifrån en mängd faktorer. Om den bild som läraren försöker förmedla eller på annat sätt lyfta fram då inte stämmer överens med de förkunskaper eller andra källor som medierar eleven och denna lär av uppstår en dissonans eller motsättning. Denna kan i värsta fall leda till ointresse eller rent av misstroende från elevens sida.

Då en utveckling av denna art av förståliga skäl inte är särskilt eftertraktad behöver motsägelser av olika art lyftas fram för att belysas och diskuteras. Denna uppsats har lyft fram just en sådan fråga.

Eftersom demokrati och demokratibegreppet är ledord inom alla delar av skolan där portalbegreppet i *1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna* är: "Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund"⁷¹ och stycken som:

⁶⁹ Stier 2004:128

⁷⁰ Dysthe (red), s. 41

⁷¹ Lpf 2004:3

Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värden. Undervisningen skall bedrivas i demokratiska arbetsformer och utveckla elevernas förmåga och vilja att ta personligt ansvar och aktivt delta i samhällslivet⁷²

Denna tydliga markering av skolans demokratiska uppdrag där vikten av den demokratiska skolningen explicit betonas och lyfts fram blir mot denna bakgrund ytterst intressant. Kraven på att lärarens bild av demokrati faktiskt korrelerar med den bild av demokrati som forskare har bör vara en självklarhet. Eleverna får kunskap medierad genom tidningar, TV och en mängd olika sociokulturella sammanhang.⁷³ Denna input motsvarar knappast den, enligt undersökningen, ofta idealiserade bild som lärarna har. Om man skall dra situation till sin spets skulle detta innebära att eleverna tvingas hamna i situation där de genom andra kontexter⁷⁴ får "input" som motsäger det budskap som läraren förmedlar. Att på grund ideologiska skäl eller ren okunnighet undanhålla eleverna förståelse och kunskap om samhället och delar av vad som utgör fundamentet för demokratin vore en ren missgärning mot dem. Jag tror emellertid inte att så är fallet.

Som tidigare klargjordes med stöd av *Nordstedts svenska ordbok* innefattar idealiserad betydelse: "1 tillskriva alltför goda egenskaper 2 medvetet bortse från störande eller komplicerade egenskaper i syfte att nå en tankemässig överblick"⁷⁵. I fallet med lärare är det fullt förståeligt att man tillskriver demokratin godare egenskaper - avsaknad av våld - eftersom man försöker presentera något man anser vara av godo. Att därtill läroplaner och kursplaner starkt betonar vikten av demokrati ger endast ytterligare incitament för att lyfta upp de många fördelar och goda egenskaper som kan tillskrivas demokratin. I förståelse 2 är det däremot mer tveksamt om intentionerna räcker hela vägen fram; en okunnighet hos läraren där denna själv har en förenklad bild är givetvis inte eftersträvansvärt. Däremot kan ett försvarligt agerande vara att man lärt ut en förenklad bild för att eleverna just - enkelt - skall kunna ta den till sig och vid senare tillfällen bygga ut förståelsen.

Oavsett vilken bevekelsegrund som förklarar idealiseringen så bör en så korrekt och saklig bild som möjligt ligga till grund för den undervisning vi i vår lärarroll genomför. Denna uppsats tjänar som är en pilotstudie och har lyft fram en av de motsättningar vi som lärare kan behöva ta ställning till i vår yrkesroll. Dessa resultat kan givetvis vid en större studie falsifieras men de ger i nuläget en fingervisning om en uppgift att lösa; detta behöver dock

⁷² Ibid.:4

⁷³ Dysthe (red) 2003:40ff

⁷⁴ Rapporter om olika politiska våldshandlingar återfinns på mer eller mindre daglig basis i dagstidningar och andra nyhetsmedium.

⁷⁵ Nordstedts 2004:462

inte nödvändigtvis vara negativt utan kan genom att belysas vara en styrka eftersom vi genom att diskutera och ifrågasätta cementserade föreställningar vidgar de kunskaper och den förförståelse vi förfogar över. För att utveckla professionen vitsordas diskussion och belysning av denna och andra motsägelsefulla frågor vilka lärare i sin yrkesutövning tvingas ta ställning till. Så med Nietzsches förklaring av *vetenskapens mål* i baktanken bör vi ta oss an de fördomar, förenklingar och missförstånd vi använder oss av för att förstå vår omvärld:

Skulle det vara vetenskapens yttersta mål att förskaffa människan så mycket lust och så lite olust som möjligt? Men om nu lust och olust är hopbundna med ett rep på ett sådant sätt att den som vill ha så mycket som möjligt av den ena också *måste* ha så mycket som möjligt av det andra - att den som vill lära sig 'jubla i himlens höjd' också måste vara beredd på att bli 'intill döden bedrövad'?⁷⁶

⁷⁶ Nietzsche 2002:28

6. Referenslista

Aust, Stefan: *Baader-Meinhof. Sju år som förändrade Förbundsrepubliken* (Stockholm, 1990)

Banji, Shakuntala: *The trouble with civic: a snapshot of young people's civic and political engagements in twenty-first-century democracies* (London, 2008)

Bickmore, Kathy: *Student Conflict Resolution Power "Sharing" in Schools, and Citizenship Education* (Oxford, 2001)

Bjereld, Ulf: *Kön och Politiskt Våld. Attityder under svensk efterkrigstid* (Södertälje, 1998)

Carbin, Maria et al: *Texter i samtida politisk teori* (Malmö, 2004)

Cassirer: *Stil, stilistik och stilanalys* (Stockholm, 2003)

Dysthe, Olga: *Dialog, Samspel och Lärande* (Lund, 2003)

Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oskarsson, Henric & Wägnerud, Lena: *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad.* (Vällingby, 2007)

Stier, Jonas: *Kulturmöten. En introduktion till interkulturella studier* (Lund, 2004)

Fording, Rickard. C: *The Conditional Effect of Violence as a Political Tactic: Mass Insurgency, Welfare Generosity, and Electoral Context in the American States* (Dallas, 1997)

Hague, Rod, Breslin, Shaun & Harrop, Martin: *Styrelseskick och politik* (Nora, 2000)

Keane, John: *Violence and democracy* (Cambridge, 2004)

”Läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94)” i *Lärarens Handbok*. Utgiven av Lärarförbundet. (Solna, 2004)

Meinhof, Ulrike: *Die Würde des Menschen ist antastbar: Aufsätze und Polemiken* (1992)

Nietzsche, Friedrich: Den glada vetenskapen (Nørhaven, 2002)

Tallberg, Broman et al: Likvärdighet i en skola för alla - Historisk bakgrund och kritisk granskning (Kalmar, 2002)

Urdal, Henrik: A Clash of Generations? Youth Bulges and Political Violence

Winkler, Willi: RAF (extrakt) (Berlin, 2007)

Brottsbalken, 3 kap, 5 §

Regeringsformen, 1 kap, § 1

www.skl.se 2008-05-25

<https://websurvey.textalk.se/> 2008-05-25

Marx, Karl: Det kommunistiska partiets manifest (digitaliserad)

<http://www.marxists.org/svenska/marx/1848/04-d037.htm#h7> /2008-05-25

Bilaga 1

Kort om enkäten

Enkäten som du just nu läser är en del av en attitydundersökning av lärares syn på våld och demokrati. Jag arbetar med en undersökande uppsats inom det tvärvetenskapliga området statsvetenskap/utbildningsvetenskap och idén med undersökningen är att få en bild av lärarnas tankar om våld och demokrati.

Jag vill alltså i denna enkät samla in data om lärares attityder till dessa svåra gränsdragningar. Då forskningsområdet är mer eller mindre outforskat så är din medverkan viktig och värdefull. Det är emellertid helt frivilligt att delta i undersökningen men för att mitt resultat skall bli så bra som möjligt är din medverkan viktig.

Din medverkan är givetvis även fullständigt anonym. Har du frågor eller synpunkter om enkäten kontakta vänligen mig via e-post på gusgijon@student.gu.se.

Vänliga hälsningar

Jonas Gillberg

Göteborgs universitet

Fråga 1:

En medborgare i ett land hindras fysiskt av polis utsänd av det styrande partiet, från att rösta. Den enda möjligheten för att kunna rösta är att medborgaren använder våld och misshandlar i samband med detta den polis som hindrar medborgaren från att delta i valet.

Är denna medborgares agerande försvarbart inom ramarna för demokratin? Ange med ett kryss hur väl du tycker detta stämmer.

Stämmer inte alls

Stämmer helt

1	2	3	4	5	6	7
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 2:

En medborgare i ett land hindras fysiskt av en politisk gruppering från att rösta. Den enda möjligheten för att kunna rösta är att medborgaren tvingas använda våld och misshandlar i samband med detta en person som deltar i hindrandet av deltagande i valet.

Är denna medborgares agerande försvarbart inom ramarna för demokratin? Ange med ett kryss hur väl du tycker detta stämmer.

Stämmer inte alls

Stämmer helt

1	2	3	4	5	6	7
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 3:

En medborgare i ett land hindras fysiskt av en annan medborgare från att rösta. Den enda möjligheten för att kunna rösta är att medborgaren tvingas använda våld och misshandlar i samband med detta personen som förhindrar deltagandet i valet.

Är denna medborgares agerande försvarbart inom ramarna för demokratin? Ange med ett kryss hur väl du tycker detta stämmer.

Stämmer inte alls

Stämmer helt

1	2	3	4	5	6	7
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 4:

Medlemmar av en politisk grupp i ett land hindras fysiskt av polis utsänd av det styrande partiet från att rösta. Den enda möjligheten för gruppens medlemmar att kunna rösta är att med våld ta sig fram till vallokalen. I samband med detta misshandlas en polis som hindrar gruppen från att delta i valet.

Är denna politiska grupps agerande försvarbart inom ramarna för demokratin? Ange med ett kryss hur väl du tycker detta stämmer.

Stämmer inte alls

Stämmer helt

1	2	3	4	5	6	7
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 5:

Medlemmar av en politisk grupp i ett land hindras fysiskt av en grupp meningsmotståndare från att rösta. Den enda möjligheten för gruppens medlemmar att kunna rösta är att med våld ta sig fram till vallokalen. I samband med detta misshandlas en av meningsmotståndarna som hindrar gruppen från att delta i valet.

Är denna politiska grupps agerande försvarbart inom ramarna för demokratin? Ange med ett kryss hur väl du tycker detta stämmer.

Stämmer inte alls

Stämmer helt

1	2	3	4	5	6	7
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 6:

Medlemmar av en politisk grupp i ett land hindras fysiskt av en medborgare från att rösta. Den enda möjligheten för gruppens medlemmar att kunna rösta är att med våld flytta medborgaren som hindrar dem. I samband med detta misshandlas medborgaren som hindrar gruppen från att delta i valet.

Är denna politiska grupps agerande försvarbart inom ramarna för demokratin? Ange med ett kryss hur väl du tycker detta stämmer.

Stämmer inte alls

Stämmer helt

1	2	3	4	5	6	7
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 7:

En stat har en grupp medborgare som befinner sig i grannlandet. Då det är val hindras dessa medborgare från att distansrösta av polisen i grannlandet, den enda möjligheten för dem att delta i valet är om staten med våld hämtar medborgarnas röster. I samband med detta misshandlas poliser från grannlandet.

Är denna stats agerande försvarbart inom ramarna för demokratin? Ange med ett kryss hur väl du tycker detta stämmer.

Stämmer inte alls

Stämmer helt

1	2	3	4	5	6	7
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 8:

I ett land hindras medborgare fysiskt av en politisk grupp från att rösta. Den enda möjligheten för staten att helt kunna genomföra ett val är att med våld skingra gruppen. I samband med detta misshandlas medlemmar ur grupperna.

Är denna stats agerande försvarbart inom ramarna för demokratin? Ange med ett kryss hur väl du tycker detta stämmer.

Stämmer inte alls

Stämmer helt

1	2	3	4	5	6	7
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 9:

I ett land hindras medborgare fysiskt av en person från att komma in och rösta i en vallokal. Den enda möjligheten för staten att helt kunna genomföra ett val är att med våld flytta personen framför vallokalen. I samband med detta misshandlas medborgaren.

Är denna stats agerande försvarbart inom ramarna för demokratin? Ange med ett kryss hur väl du tycker detta stämmer.

Stämmer inte alls

Stämmer helt

1	2	3	4	5	6	7
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 10:

Är du kvinna eller man?

Kvinna

Man

☐	☐
--------------------------	--------------------------

Fråga 11:

När är du född?

19

Fråga 12:

Hur länge har du arbetat som lärare? Kryssa i den ruta som ligger närmast i antal år du arbetat som lärare.

Student	0-5	6-10	11-15	16-20	20-25	25+
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 13:

Ofta brukar partierna ordnas på en skala från vänster till höger. Var skulle du placera dig politiskt på en sådan skala? Kryssa in den ruta du tycker ligger närmast

**Klart till
till vänster**

**Varken till
vänster eller höger**

**Klart
höger**

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

Fråga 14:

Vilka är de ämnesinriktningar du är utbildad inom?

Har du kommentarer på enkäten?

Tack för din medverkan!